

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Jiří Chmelař

Hospodářská a finanční politika Ferdinanda I. v Čechách

Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2013

Předkládaná disertační práce Jiřího Chmelaře se zabývá problematikou finančních dějin v Čechách, resp. ve střední Evropě v polovině 16. století. Souvisí s déle trvajícím zájmem autora o finance a finanční politiku českých panovníků v předbělohorské době.

Na počátku práce se autor pokusil o formulování nástinu finančních dějin a dějin daňových systémů, resp. o formulaci základních definic pojmů souvisejících s danou problematikou. Jiří Chmelař se zde zabývá především činností dvorské komory jakožto dobovým „ministerstvem financí“, a také mincovními systémy fungujícími v průběhu vlády Ferdinanda I. Další základní kapitola se věnuje osobnosti Ferdinanda I., kterého představuje jako tvůrce podunajské monarchie, a zároveň jako osobnost, jejíž vstup na českou politickou scénu zásadním způsobem ovlivnil také dějiny raně novověkých zemí Koruny české. Výklad této části předkládané disertační práce je koncipován více méně chronologicky, a sice podle jednotlivých dekád. Třicátá léta Chmelař charakterizuje jako dobu „spálené Vídně“ a „spálené Prahy“, která je v oblasti financí určována změnou berního systému a dílčí finanční krizí. Pátá dekáda 16. století je prezentována jakožto období narůstajícího napětí, vnitřně periodizované událostmi spojenými s tzv. prvním českým stavovským odbojem. Ten je událostí, která zásadním způsobem ovlivnila nejen vztah mezi panovníkem a stavy, ale potažmo i poměry královských financí. Padesátá léta z tohoto hlediska mohou být vnímána jako perioda relativní normalizace, navazující na porážku zmiňovaného stavovského povstání. Šedesátým letům potom autor přisuzuje roli epilogu Ferdinandovy vlády.

Ačkoliv se zvolený chronologický postup může zdát být poněkud prvoplánový, autoru nebrání ani ve formulaci některých závažných věcně kategorizovaných charakteristik. Za pozitivum práce Jiřího Chmelaře lze považovat, že je finanční politika českého panovníka důsledně sledována širokém kontextu. V geografickém smyslu slova (Ferdinand I. jako český král, jako rakouský arcivévoda a jako římský císař), neboť jednou ze závažných důsledků nástupu nové střeoevropské dynastie Habsburků byla snaha o integraci rakouských a českých zemí, včetně integrace finanční a daňové soustavy. Ve věcném slova smyslu pak Chmelařovi šlo o zaznamenání finanční politiky v kontextu politiky obecné, což prezentuje například prostřednictvím výkladů o Ferdinandově koncepci habsburské monarchie a vztahu se stavovskými obcemi v Čechách i v dalších zemích soustátí. V neposlední řadě s uvedenými entitami souvisí také zaznamenání finanční politiky v kontextu válečných dějin. Bylo to totiž především potenciální i skutečné ohrožení střední Evropy Osmanskou říší, co velmi

konkrétními způsoby ovlivnilo veškerá jednání mezi panovníkem a stavy o výši a struktuře daňové soustavy, konkrétní podobě vybírání daní i o následném daňovém určení.

Předkládaná disertační práce Jiřího Chmelaře se nicméně neomezuje pouze na chronologický přehled finančních aktivit císaře Ferdinanda I. na území Českého království. Naopak, za velmi sympatický lze považovat pokus naplnit ji celou řadou dílčích analýz, přehledů a tabulek, ať již převzatých ze starší literatury, anebo nově a samostatně vytvářených na základě zpracování pramenů. Škoda jen, že Jiří Chmelař poněkud jasněji neuvádí, kdy jde o převzetí tabulky z literatury a kdy naopak o jeho vlastní excerpci, výpočet a analýzu. Jako příklad je možné uvést Chmelařovu tabulku číslo 3, která zaznamenává válečné náklady a celkové náklady Dvorské pokladny (Hofzählamt). V tomto případě (jak do jisté míry vyplývá z příslušného odkazu, jde o údaje podané, Istvánem Kenyeresem, u jiných tabulek odkazuje na Petera Rauschera). Ať je tomu jakkoliv, přehledné tabulky dodávají jinak narativně komponované práci Jiřího Chmelaře patřičné „koření“ a lze jen trochu litovat, že se autor disertace vzhledem k jejímu tématu neodhodlal i k dalším a možná více samostatným statistickým analýzám, resp. že je v textu své práce zřetelněji neodděluje od statistik přebíraných od jiných autorů (což by kvality jeho práce nepochybně podtrhlo a zdůraznilo).

Pokud jde o zpracování pramenné základny, je patrný jasný a v jistém smyslu jednolíniový přístup, kdy autor zpracovává poměrně rozsáhlé materiály z fondů České dvorské komory (ČDKM I., v omezené míře ČDKM IV.). Ostatní prameny, například ze Staré manipulace hrají jen podpůrnou roli. Tento přístup na jedné straně umožňuje důsledné a vyčerpávající vytěžení pramene a vytýčení přehledné chronologicky konstruované výkladové linie vyznačující se možností explicitního či alespoň implicitního vývojového srovnání. Na druhé straně by bylo možné očekávat, že prameny finančního charakteru z fondů komory budou rámovány například vytěžením pramenů ústavněprávního charakteru, ať již vydávaných panovníkem či stavovskými institucemi. Zde je zároveň ovšem nutné vzít v úvahu a připsat k dobrému autoru předkládané práce, že v poměrně značné míře vytěžuje edici zaznamenávající jednání českých zemských sněmů a že informace získané z této pramenné sbírky také v textu své práce důsledně využívá a porovnává s materiály obsaženými v dokumentech dvorské komory. Je otázka, nakolik by pomohla alespoň komparativní sonda do analogických pramenů z jiných zemí tvořících se habsburského soustátí, dost možná by to již ovšem přesahovalo možnosti a metodologickou koncepci předkládané disertační práce. Opět tedy lze konstatovat, že se shromážděním a zpracováním a interpretací zásadních pramenů se Jiří Chmelař vyrovnává se ctí.

Podobné konstatování lze uvést i v souvislosti s uchazečovou prací s odbornou literaturou. Jiří Chmelař ve své práci využívá široké spektrum děl svých předchůdců, přičemž se vedle prací zaměřených na finanční a hospodářské dějiny zaměřuje také na studium literatury z obecnějšího spektra politických dějin. Lze přitom říci, že Jiří Chmelař vychází především z moderní české literatury s bezprostředním či vzdálenějším vztahem k tématu (především Jaroslav Pánek, Václav Bůžek, Václav Ledvinka, Václav Pešák, Petr Vorel), že však neopomíjí ani důležité práce zasazující finanční politiku Ferdinanda II. do širšího střeoevropského a evropského schématu (alespoň částečně Peter Rauscher, Thomas Winkelbauer). Přesto však lze říci, že některá základní díla z dějin financí, hospodářských, sociálních či správních dějin v jeho seznamu literatury přece jen chybějí. Překvapující je

absence rozsáhlého díla Christianan D'Elverta, především jeho spisu *Zur Oesterreichischen Finanz-Geschichte mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder*. (Brünn, Verlag der histor. statist. Sektion, 1881 /Druck von Rudolf M. Rohrer/. XII, 773, 247 s. (Schriften der historisch statistischen Sektion der k. k. m. s. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde; sv. 25). Samozřejmě, že jde o práci poněkud staršího data vydání, nicméně i tak ji můžeme stále považovat za „Standardwerk“ střeoevropských finančních dějin, takže by tato kniha nepochybně měla být citována. Pokud pomíneme studie věnované finanční politice v době třicetileté války, Bílé hory a kalady (což už je přece jen poněkud mladší období), jež tvoří poměrně důležitý prvek v zájmu o střeoevropskou finanční politiku v raném novověku, neměla by v soupisu použité literatury patrně chybět studie Miloslava Volfa *Dvorská komora a české finance před Bílou horou a po ní (1610-1640)*. Sborník archivních prací 30, 1980, s. 62-109.

Shrnutím a závěrům své práce věnuje Jiří Chmelař až překvapivě málo prostoru, pouhé dvě strany (je to tedy pouze polovina rozsahu cizojazyčného abstraktu). To je opět v určitém slova smyslu jistým metodologickým nedostatkem, protože je tím opět spíše zdůrazněna jedna z jejích dost možná slabších stránek – tedy chronologický a do určitého ztracena ústící postup. Ve stručném závěru autor konstatuje pouze několik základních skutečností vyplývajících z předchozího textu. V jeho první části se vrací k jagellonské době a nástupu Habsburků a hovoří o hořkých příchutích, které plynou ze zřeknutí se práv manželky ze zisků královské koruny, resp. o roli České komory v tomto přechodném období. Dalším problémem, který Chmelař v závěru své práce tematizuje, je nedůsledné vybírání daní a poplatků, což bylo mimo jiné důsledkem velkého listinného nepořádku v královských financích. K problémům ve finanční sféře podle autora přispíval také velký geografický prostor jeho konstituujícího se soustátí a s ním spojené válečné události na jeho západní i východní hranici. Závažnou vnitrostátní politickou událostí, která opět rozkolísala i finanční sféru, pak bylo stavovské povstání z roku 1547. Toto vše pak mělo směřovat k velkým dluhům ve výši 12 milionů korun, které měl Ferdinand I. na kontě v okamžiku své smrti. Lze tedy říci, že i ve shrnutí či závěru Jiří Chmelař uplatňuje (byť ve zhuštěné formě) stejný přístup jako ve svém celém předcházejícím textu. Jde o chronologický přístup propojující svět financí s politickými a politicko-vojenskými událostmi určujícím stav státu a jeho finanční správy. To je možné považovat za korektní a přínosný přístup, byť by si možná (alespoň pro budoucnost) zasloužil i některé nechronologicky formulované analýzy a komparace s (ne)analogickými přístupy dalších významných dobových panovníků pokoušejících se integraci svého státu (pro danou dobu se nabízí na jedné straně Francie, na druhé straně Rusko – zde by bylo možné vyjít například z práce Perryho Andersona *Die Entstehung des absolutistischen Staates*. Frankfurt/M 1981/ – samozřejmě by bylo možné vzít v úvahu především oblast střední Evropy).

Shrnutí:

Předkládaná disertační práce je tematicky vhodně zvolená, dobře strukturovaná a na slušné úrovni se vyrovnává s dosavadním stavem bádání o zvoleném tématu. Jestliže v textu předkládaného posudku zaznívají i některé výhrady, je nutné konstatovat, že jde pouze o dílčí

připomínky a že Jiří Chmelař ve své disertační práci o finanční politice Ferdinanda I. v zásadě postupuje standardním, jednoznačně vymezeným a obecně akceptovatelným způsobem. Autorovi se nepochybně podařilo hospodářské a finanční dějiny českého státu (resp. habsburského panovníka v pozici českého krále) zasadit do kontextu politických a v nejednom případě také válečných dějin, což finanční politiku panovníka nepochybně výrazným způsobem ovlivňovalo. Autor se v dostatečné míře vyrovnal s dosavadní literaturou na dané téma a do značné míry také s pramennou základnou. Předkládaná disertační práce neobsahuje ani žádné zásadní nedostatky strukturálního nebo formálního rázu, včetně způsobů citace pramenů a literatury. Jen ve zcela výjimečném a akceptovatelném rozsahu i důrazu se autor uchyluje k aktualizacím či formulacím vhodným spíše pro novinářský styl (odvozování výběru tématu od současné finanční a hospodářské krize).

Práce Jiřího Chmelaře *Hospodářská a finanční politika Ferdinanda I. v Čechách* odpovídá nárokům kladeným na tento stupeň kvalifikační práce. **Doporučuji ji proto přijmout k obhajobě** a považuji ji za dobrý základ k dalšímu průběhu disertačního řízení. Práci navrhuji ohodnotit stupněm chvalitebně.

V Brně dne 19. května 2014

Prof. PhDr. Tomáš Knoz, Ph.D.
Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Historický ústav